

В. Березенко

Київський університет туризму, економіки і права,
аспір. кафедри загальноюридичних дисциплін

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕПОРУШНОСТІ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ УКРАЇНИ

© Березенко В., 2016

Проаналізовано сутність принципу непорушності кордонів держави, теоретичні та практичні проблеми його реалізації у внутрішньому правопорядку України. Дослідження конституційно-правових засад його імплементації зумовлює потребу визначення перспектив удосконалення законодавства у цій сфері в умовах активізації євроінтеграційних процесів.

Ключові слова: державний кордон, міжнародні договори, прикордонна безпека, непорушність, законодавче регулювання, делімітація, демаркація, суверенітет.

В. Березенко

ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ГРАНИЦ УКРАИНЫ

Проанализировано сущность принципа неприкосновенности границ, теоретических и практических проблем его осуществления во внутреннем правопорядке Украины. Исследование конституционно-правовых оснований его имплементации обуславливает необходимость определения перспектив усовершенствования законодательства в этой области в условиях активизации евроинтеграционных процессов.

Ключевые слова: государственная граница, международные договоры, безопасность границ, нерушимость, законодательное регулирование, делимитация, демаркация, суверенитет.

V. Berezenko

THE PROBLEMS OF ENSURING THE INVIOABILITY OF STATE BORDERS OF UKRAINE

In the article the author presents the analysis of the essence of the principle of inviolability of border, the theoretical and practical problems of its realization in national law of Ukraine. Constitutional and legal foundations for its implementation creates the need for see full items prospects for improvement legislation in this area in terms of revitalizing the European integration processes.

Key words: the state border, international treaties, border security, inviolability, legal regulation, delimitation, demarcation, sovereignty.

Постановка проблеми. Суспільно-політичні події в Україні останніх років яскраво демонструють наявні проблеми стосовно забезпечення територіальної цілісності, непорушності кордонів держави і національної безпеки. Це, своєю чергою, засвідчує необхідність невідкладного

їх вирішення і на науково-теоретичному, і на безпосередньо практичному рівнях. На наше переконання, останнє неможливе без ґрунтовного вивчення здобутків вітчизняної та зарубіжної доктрини у цій сфері, відповідної нормативно-правової бази.

В умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів належно делімітовані та демарковані державні кордони є гарантими дії суверенітету всередині держави і поза її межами, рівноправної співпраці у світовому співтоваристві тощо. Активізація євроінтеграційного курсу України зумовлює необхідність привернути увагу дослідників до забезпечення непорушності кордонів держави, збереження її територіальної цілісності, а також запобігання загрозам і перешкодам реалізації основних принципів міжнародного права.

Аналіз дослідження проблеми. У визначеному вимірі проблему, на жаль, не так часто досліджують у сучасній науковій літературі. Разом з тим, і у роботах українських учених, і у працях зарубіжних дослідників певною мірою розглядаються в історичному контексті питання державних кордонів, адміністративно-правові та кримінально-правові аспекти охорони державних кордонів. Зокрема, йдеться про роботи Т. О. Цимбалістого, В. С. Сіцінського, Н. В. Камінської, М. З. Кулика, І. В. Долматова, О. В. Задорожного, А. Б. Мостиського, Б. І. Клочкова та ін.

Мета статті. Отже, мета статті полягає у вивченні теоретичних аспектів і практичних проблем реалізації принципу непорушності кордонів держави у внутрішньому правопорядку, конституційно-правових засад його імплементації та забезпечення реалізації. Важливо на цій основі визначити перспективи удосконалення законодавства України у цій сфері в умовах активізації євроінтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Законом України “Про державний кордон України” 1991 р. регламентовано поняття державного кордону, його правовий режим, порядок перетину тощо. Відповідно до ст. 1 закону “Державним кордоном України є лінія і вертикальна поверхня, яка проходить по цій лінії, що визначають межі території України – суші, вод, надр, повітряного простору” [1]. Закріплене на законодавчому рівні визначення загалом узгоджується з поняттям державних кордонів, характерним для доктрини міжнародного права.

Наприклад, згідно зі ст. 2 Договору між Україною і Республікою Молдова про державний кордон 1999 р. “державний кордон є лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі територій Договірних Сторін – суші, вод, надр, повітряного простору” [2].

Іноді у міжнародних договорах терміни “лінія державного кордону” і “державний кордон” вживають в однаковому значенні. Зокрема, Договір між Україною і Республікою Польща про правовий режим українсько-польського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань 1993 р. закріплює, що “державний кордон на суші, а також у місцях, де він перетинає стоячі або проточні води, проходить по прямій лінії від одного прикордонного знака до другого” [3].

Наслідком розвитку додержавних чи протидержавних утворень, становлення держав стала потреба розмежування територій, кордони яких захищались за допомогою сили. На попередніх історичних етапах кордони не були такими чіткими і визначеними, їх часто переглядали за результатами воєнних дій.

Кордони – невід’ємний і обов’язковий чинник формування цілісного державно-територіального організму. Без чітко визначених кордонів держава не може реалізувати весь комплекс своїх суверенних прав [4–5]. Від функціонування державного кордону залежить і розвиток міждержавних та інших міжнародних відносин. Кордон держави вказує на рівень її цивілізованості й відкритості для міжнародної співпраці. Беззаперечною гарантією є недоторканність державного кордону України, рішуча заборона будь-яких його порушень.

Сучасне міжнародне право регламентує порядок встановлення державних кордонів, забезпечення територіальної цілісності держав, непорушності державних кордонів, підстави і порядок зміни приналежності державних кордонів, їх правонаступництва, встановлення правового

режиму державних кордонів, порядку мирного вирішення прикордонних конфліктів і територіальних спорів. Це, зокрема, стосується таких міжнародно-правових актів, як Статут ООН 1945 р., Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970 р., Заключний акт НБСЄ 1975 р. тощо. Вони закріплюють основні міжнародно-правові принципи, які мають імперативний характер і вищу юридичну силу, з-поміж яких принцип суверенітету держави над своєю територією, принцип територіальної цілісності держав, принцип непорушності кордонів тощо.

Положення згаданих актів відображені у ч. 1 ст. 17 Конституції України і констатують, що захист територіальної цілісності є найважливішою функцією держави, у її ст. 18 тощо [6]. Окрім цього, на їх виконання ухвалено низку законів з питань державних кордонів, а саме закони України “Про Державну прикордонну службу України”, “Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства”; “Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту”; “Про порядок виїзду з України і в’їзду в Україну громадян України”; “Про правовий режим воєнного стану”; “Про оборону України”; “Про виключну (морську) економічну зону України”; “Про контррозвідувальну діяльність”; “Про боротьбу з тероризмом”; “Про прикордонний контроль”; “Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону” і т.д.

Із підзаконних актів у цій сфері варто виокремити укази Президента України “Про Концепцію розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року” від 19.06.2006 р., “Про додаткові заходи щодо реалізації права людини на свободу пересування і вільний вибір місця проживання” від 15.06.2001 р.; Постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку в’їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї” від 04.06.2015 р.; “Деякі питання перетинання державного кордону України” від 04.03.2015 р.

Також гарантії безпеки і непорушності державних кордонів, спрощення процедур перетину державного кордону врегульовано міжнародними угодами регіонального характеру: Концепція ОБСЄ у сфері безпеки кордонів і прикордонного режиму, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.; Шенгенські угоди 1985 і 1990 р.; Регламент “Про вільне пересування на основі візи для довготривалого перебування” 2001 р., План дій з лібералізації ЄС, Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями 1980 р. і т.д.

Передбачає сприяння забезпеченню відкритості й безпеки кордонів на вільному, демократичному й інтегрованому просторі ОБСЄ Концепція у сфері безпеки кордонів і прикордонного режиму. Її держави-учасниці підтверджують свої юридичні та політичні зобов’язання з питань кордонів на універсальному, регіональному і двосторонньому рівнях [7]. Це зумовлює посилення співпраці митних, прикордонних, міграційних служб, правоохоронних, інших уповноважених органів держав з метою сприяння вільному і безпечному пересуванню людей, товарів і послуг, інвестицій через кордони у межах міжнародного права, ослаблення загроз тероризму, транснаціональної злочинності, корупції, нелегальної міграції, забезпечення достойного поводження з особами, які перетинають кордон, створення необхідних умов у прикордонних районах.

Отже, держави Європи визнали, що розглядають як непорушні всі кордони одна одної, як і кордони всіх держав у Європі, утримуватимуться від будь-яких посягань на ці кордони, вимог чи дій, спрямованих на захоплення і узурпацію території будь-якої держави-учасниці.

На нашу думку, необхідно зупинитись у системі міжнародно-правового забезпечення державних кордонів, їх недоторканності на двосторонніх угодах. Після розпаду СРСР кордони між новими незалежними державами переважно також встановлювали відповідно до раніше чинних кордонів між республіками СРСР, між СРСР і його сусідами. Протягом 1991–1993 років Україна уклало такі договори з Угорщиною, Польщею, Словаччиною. З Румунією 2003 р. підписано Договір “Про режим українсько-румунського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань”. Справу про делімітацію міждержавного морського кордону розглянув Міжнародний Суд ООН, винісши рішення 2009 р.

Державний кордон з Республікою Білорусь за Угодою “Про державний кордон” 1997 р. встановлювався лише 2010–2014 рр., на основі додаткової міжурядової угоди, якою затверджене

Положення про демаркацію міждержавного кордону. Угода “Про співробітництво з прикордонних питань” з Молдовою 1994 р., Договір “Про державний кордон” 1999 р. супроводжувались зустрічними вимогами і домовленостями (2002 р. Україна передала Молдові 450 м берегової лінії на Дунаї, отримавши землі для автомобільного сполучення) [8].

Найскладнішим завданням стало встановлення кордону України з Російською Федерацією. Незважаючи на укладення Угоди про принципи економічного, науково-технічного і культурного співробітництва прикордонних областей РФ та України 1993 р., Договору про дружбу, співробітництво і партнерство 1997 р., Угоди про демаркацію українсько-російського державного кордону 2010 р., фактичної демаркації та делімітації кордонів так і не відбулось.

З огляду на виокремлення орографічних, геометричних, географічних, водних, сухопутних кордонів, вони є об’єктом регулювання окремих спеціальних правових актів. Так, Конвенція ООН з морського права 1982 р. встановлює, що кожна держава має право встановлювати ширину своїх територіальних вод у межах 12 морських миль [9]. Крім договірних кордонів, закріплених у міждержавних договорах, існують і так звані історично сформовані кордони. Головною їхньою особливістю є те, що їх тривалий час визнавали суміжні держави. Це робить історично сформований кордон юридично обов’язковим для обох держав.

Враховуючи посилення транскордонної співпраці, укладення угод з питань прикордонної співпраці, побратимських угод за участю України, актуальним є поглиблення добросусідських відносин між громадами, їхніми місцевими і регіональними органами влади сусідніх держав, визнаних внутрішнім законодавством кожної держави. Наприклад, передбачені “єврорегіони” – макрорегіональні інтеграційні структури з розвинутою спільною соціально-економічною інфраструктурою [10], як і інші форми транскордонної співпраці, зумовлюють процес гармонізації національного законодавства європейських країн з правовими актами європейських регіональних організацій, створення відповідних механізмів їх реалізації.

Співпраця поза національними кордонами з питань створення спільних служб, утримання прикордонних зон, будівництва спільних об’єктів або охорони довкілля визначає потребу правової регламентації регіонального транскордонного планування, економічного розвитку, охорони навколишнього середовища як у прикордонних просторах, так і у прилеглих територіях. На жаль, згадані аспекти належно не відображено у чинному законодавстві України, тому вважаємо за необхідне узгодити положення законів України “Про державний кордон”, “Про співробітництво територіальних громад”, “Про транскордонне співробітництво”, “Про Державну прикордонну службу України”, “Про прикордонний контроль”, “Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону” тощо.

Практичні механізми удосконалення системи управління прикордонною безпекою визначені Концепцією розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 р., Державною цільовою правоохоронною програмою “Облаштування та реконструкція державного кордону на період до 2015 р.”, і свідчать про наявність таких основних недоліків: нехтування виконанням визначених програм, бездіяльність у забезпеченні недоторканності державного кордону [11–12].

Згідно із Указом Президента України “Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна–НАТО на 2015 рік”, пріоритетним національним інтересом України у сфері зовнішньополітичної діяльності є розвиток і поглиблення відносин стратегічного партнерства України з НАТО, основні завдання встановлено Стратегією сталого розвитку “Україна – 2020”, де визначено вектор безпеки, що передбачає здатність України захищати свої кордони та забезпечувати мир не тільки на своїй території, а й у європейському регіоні [13–14]. Крім цього, є Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України” від 6 травня 2015 р. “Про Стратегію національної безпеки України”, основна мета якого – мінімізація загроз державному суверенітету і створення умов для відновлення територіальної цілісності України у межах міжнародно визнаного державного кордону України, гарантування мирного майбутнього України як суверенної та незалежної, демократичної, соціальної, правової держави [15]. Разом з тим, щоб уможливити реалізацію цієї стратегії, необхідно проводити реформи із внесенням змін до Конституції України.

Події останніх років, на нашу думку, є результатом тривалих проблем, які перешкоджають належному функціонуванню інституту державних кордонів і становлять безпосередню загрозу для суверенітету, територіальної цілісності, недоторканності, миру, прав та свобод людини і громадянина. Відтак, проблеми необхідно розглядати із двох аспектів: практичного і законодавчого. Тобто не всі державні кордони України повною мірою встановлені й позначені на місцевості, але водночас вже стали предметом численних міжнародних переговорів і консультацій, розгляду міжнародних судових інституцій. А це призводить до різного розуміння деяких нормативно-правових актів, а також невідповідності їх вимогам сьогодення, що власне, ставить під сумнів їхню актуальність.

Постанова Верховної Ради України “Про вжиття заходів для посилення рівня захисту державного кордону України” від 17 червня 2014 р. містить рекомендацію Кабінету Міністрів України затвердити документи, необхідні для проведення в односторонньому порядку демаркації сухопутної ділянки державного кордону України з РФ, яка буде обладнана за зразком зовнішніх кордонів ЄС [16]. Однак це стосується всього державного кордону, а не лише його частини, а зважаючи на попередній досвід виконання угод із РФ, на низку інших факторів, можна поставити під сумнів належне виконання цієї постанови.

Коли держави воюють за спірну територію, світове співтовариство надає перевагу стриманій позиції та утриманню від підтримки якоїсь зі сторін. Коли держава, засадами зовнішньої політики якої є миролюбність та дружні відносини з усіма державами і яка добровільно відмовилась від ядерної зброї, як правило, стає жертвою агресора, міжнародне співтовариство навряд залишиться осторонь, інакше ризикуватиме зруйнувати основоположні засади світового порядку. Це підкреслює і невиконання умов Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1994 р., зокрема п. 1–2, що стосуються поваги незалежності, територіальної цілісності та суверенітету, непорушності державних кордонів, зобов'язання з невикористання зброї [17].

За ст. 51 Статуту ООН, що регламентує право держави на самооборону, Україна залишає за собою право за необхідності звернутись до будь-якої держави або регіональної системи колективної безпеки за допомогою щодо відновлення її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів. Колективна безпека вимагає від держав реагувати на порушення миру і безпеки в будь-якому районі земної кулі; співпрацювати одна з одною у забезпеченні та зміцненні міжнародного миру і безпеки; надавати допомогу, зокрема і збройними силами та озброєнням, жертві агресії і утримуватися від надання допомоги державі-агресору, брати участь у спільних діях на основі Статуту ООН в цілях запобігання або ліквідації загрози миру, порушення миру та акту агресії.

Головним наслідком визнання Верховною Радою України Росії державою-агресором є кінець правової невизначеності у цьому питанні. Окрім того, якщо в Україні з'явиться реальна можливість звернутися до міжнародних судових органів (наприклад, до Міжнародного Суду ООН відповідно до деяких міжнародних договорів, а також до Міжнародного кримінального суду чи Європейського Суду з прав людини) за захистом своїх прав, порушених внаслідок агресії Росії, тоді факт офіційного визнання цієї агресії може мати важливе юридичне значення.

Грубі й систематичні порушення з боку Російської Федерації імперативних принципів добросовісного дотримання міжнародних зобов'язань, територіальної цілісності й непорушності державних кордонів, а також її зобов'язань перед Україною за двосторонніми міждержавними договорами (Договором про дружбу та співробітництво між 1997 р., договорами про співпрацю в основних сферах (економічній, технічній, гуманітарній), Харківською угодою 2010 р., угодами про базування Чорноморського Флоту РФ на території України 1997 р., Договором про українсько-російський державний кордон 2003 р.), денонсації Росією Харківської угоди 2010 р. та угод 1997 р. всупереч міжнародно-правовим нормам, Україна як суб'єкт міжнародно-правових відносин зобов'язана вжити невідкладних дій щодо припинення таких порушень як самостійно, так і колективно з іншими державами, міжнародними організаціями.

Недноразово підкреслювалось, що вкрай необхідно прийняти закон про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 р. чи офіційної заяви про створення міжнародного трибуналу *ad hoc*. Погоджуємось, що уникнути негативних наслідків для міжнародного права, міжнародного правопорядку і світової спільноти можливо за умови належного застосування співтовариством держав відносно РФ засобів, передбачених міжнародним правом для його порушників і спрямованих на припинення протиправних дій з наданням гарантій їх неповторення; повернення ситуації до первинного стану, наскільки це можливо; компенсацію РФ шкоди від своїх протиправних дій (лише відповідальність держави забезпечить від повторення агресії); притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності осіб, винних у злочинах [18].

Системна криза міждержавних стосунків України сучасного періоду, зокрема проблеми делімітації та демаркації кордонів, застосування щодо України протиправних засобів (“торговельних війн”, “газових війн”, організації провокацій на Кримському півострові), зумовлює перегляд відповідності дво- і багатосторонніх міжнародно-правових інструментів національним інтересам та чинному законодавству України. Звісно, без активізації діяльності держави Україна, її органів і посадових осіб прогресу не варто очікувати.

Інший аспект проблеми забезпечення реалізації міжнародно-правових зобов’язань стосовно державних кордонів України пов’язаний з імплементацією Угоди про асоціацію з ЄС. З метою виконання Плану дій з лібералізації ЄС візового режиму для України реалізується Національний план з виконання Плану дій (Указ Президента України 2011 р.), ухвалено низку законів. Йдеться про виконання критеріїв, необхідних для скасування ЄС візового режиму з Україною, програмних документів у таких сферах: захист персональних даних, правовий статус іноземців, управління кордонами та міграцією, боротьба з торгівлею людьми, корупцією і незаконним обігом наркотичних засобів та дискримінацією, взаємна допомога у кримінальних справах, запобігання відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, запровадження біометричних документів для виїзду за кордон [19]. Продовжується розширення консульських установ країн ЄС в Україні, скасування плати за оформлення довгострокових віз державами-членами ЄС. Українська сторона здійснює належну імплементацію угод про місцевий прикордонний рух з державами-членами ЄС як ефективного інструменту візової лібералізації.

Висновки. Отже, інститут державних кордонів є об’єктом міжнародно-правового та внутрішньодержавного регулювання. Він відіграє визначальну роль в умовах реалізації міжнародної правосуб’єктності, гарантування національної безпеки і правопорядку, економічної та політичної незалежності. Це особливо актуально в процесі приєднання нашої держави до ЄС, НАТО, а також зважаючи на стан гібридної війни на території держави. Належно закріплені й визнані державні кордони підтверджують право держави (титул) на цю територію, визначають просторові межі її територіального верховенства.

Події в Україні останніх років засвідчили гнучкість і неефективність дво- і багатосторонніх міжнародних домовленостей, гарантій незастосування зброї, актів агресії, спрямованих на територіальну цілісність і непорушність державних кордонів. Це закономірний результат подекуди бездіяльності уповноважених органів державної влади у демаркаційному та делімітаційному процесах державних кордонів України.

Вважаємо, що доцільний кардинальний перегляд законів України “Про державний кордон”, “Про транскордонне співробітництво”, “Про Державну прикордонну службу України”, “Про прикордонний контроль”, “Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону” тощо, які уже не повною мірою відповідають сучасним теоретичним і практичним проблемам, викликам і загрозам. Сподіваємось, що комплексне системне розв’язання порушених питань на національному і міжнародному рівні сприятиме забезпеченню територіальної цілісності державної території, непорушності державних кордонів, миру і безпеки.

1. *Про державний кордон України: Закон України від 4 листопада 1991 р. № 1777-XII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>.* 2. *Договір між*

Україною і Республікою Молдова про державний кордон від 18.08.1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/498_046. 3. Договір між Україною і Республікою Польща про правовий режим українсько-польського державного кордону від 12.01.1993 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/616_208. 4. Мостиський А. Б. Міжнародно-правова основа державних кордонів України: дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.10 – міжнародне право / А. Б. Мостиський; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1993. – 189 с. 5. Камінська Н. В. Проблеми концептуального визначення поняття державних кордонів в сучасній юридичній науці / Н. В. Камінська, Б. І. Клочков // Юридичний часопис Нац. акад. внутр. справ. – 2015. – № 2. – С. 16–25. 6. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. 7. Концепція в області безпеки границь і пограничного режиму. *ms.doc/Corr.1* от 6 декабря 2005 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/uk>. 8. Стащук Ю. Проблеми функціонування українсько-молдовського державного кордону та їх вплив на інтеграційні процеси в регіоні / Ю. Стащук // Наук. вісник Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2009. – № 3. – С. 78–83. 9. Действующее международное право: в трех томах / Сост. Ю. М. Колосов и Э. С. Кривчикова. – Т. 1. – М.: МНИМП, 1994. – 832 с. 10. Камінська Н. В. Європейська система місцевого і регіонального самоврядування та Україна: монографія / Н. В. Камінська. – К., 2014. – 414 с. 11. Про Концепцію розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року: Указ Президента України № 546/2006 від 19.06.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/546/2006>. 12. Про затвердження Державної цільової правоохоронної програми “Облаштування та реконструкція державного кордону” на період до 2015 року: постанова Кабінету Міністрів України від 13 червня 2007 р. № 831 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2007-п>. 13. Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО на 2015 рік: Указ Президента України №238/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/238/2015>. 14. Про Стратегію сталого розвитку “Україна – 2020”: Указ Президента України №5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015/page10#n10>. 15. Стратегія національної безпеки України, затверджена рішенням Ради національної безпеки і оборони України: Указ Президента України №287/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>. 16. Про вжиття заходів для посилення рівня захисту державного кордону України: Постанова Верховної Ради України від 17 червня 2014 р. № 1329-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1329-18>. 17. Меморандум про гарантії безпеки у зв’язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 5.12.1994 р. // Офіційний вісник України. – 2007. – № 13. – Ст. 123. 18. Задорожній О. В. Міжнародне право у відносинах України та Російської Федерації: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право/ О. В. Задорожній; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2015. – 594 с. 19. Про імплементацію Порядку денного асоціації Україна – ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mfa.gov.ua/mediafiles/files/eu_integration/agreement_implementation_2013.doc.

REFERENCES

1. Pro derzhavnyy kordon Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 4 lystopada 1991 r. [Pro derzhavnyy kordon Ukrayiny]. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>. 2. Dohovir mizh Ukrayinoyu i Respublikoyu Moldova pro derzhavnyy kordon vid 18.08.1999. [Dohovir mizh Ukrayinoyu i Respublikoyu Moldova pro derzhavnyy kordon]. Available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/498_046. 3 Dohovir mizh Ukrayinoyu i Respublikoyu Pol'shcha pro pravovyy rezhym ukrayins'kopol's'koho derzhavnoho kordonu vid 12.01.1993 [Dohovir mizh Ukrayinoyu i Respublikoyu Pol'shcha pro pravovyy rezhym ukrayins'kopol's'koho derzhavnoho kordonu]. Available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/616_208. 4. Mostys'kyu A. B. Mizhnarodno-pravova osnova derzhavnykh kordoniv Ukrayiny: dys. na zdob. nauk. stup. kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.10 “mizhnarodne pravo” [Mizhnarodno pravova osnova derzhavnykh kordoniv Ukrayiny dys na zdob nauk stup kand yuryd nauk

spets 12.00.10 mizhnarodne pravo]. Kiev, 1993. 189 p. 5. Kamins'ka N.V., Klochkov B.I. *Problemy kontseptual'noho vyznachennya ponyattya derzhavnykh kordoniv v suchasniy yurydychniy nautsi* [Problemy kontseptual'noho vyznachennya a ponyattya derzhavnykh kordoniv vsuchasniy yurydychniy nautsi] Yurydychnyy chasopys Natsional'naya akademiya vnutrishnikh sprav. 2015. Vol. 2. pp. 16-25. 6. Konstytutsiya Ukrainy [Konstytutsiya Ukrainy]. Available at: [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr). 7. *Koncepciya v oblasti bezopasnosti granic i pogranychnoho rezhima. ms.doc/Corr.1 ot 6 dekabrya 2005 g.* [Koncepciya v oblasti bezopasnosti granici pogranychnoho rezhima]. Available at: <http://www.osce.org/uk>. 8. Stashchuk Yu. *Problemy funktsionuvannya ukrayins'ko-moldovs'koho derzhavnogo kordonu ta yikh vplyv na intehratsiyni protsesy v rehioni* [Problemy funktsionuvannya ukrayins'ko moldovs'koho derzhavnogo kordonu ta yikhvplyvnaintehratiyni protsesy v rehioni] Yu. Stashchuk // *Naukoviy visnyk Volynskogo natsionalnogo universitetu imeni Lesi Ukrainky*. 2009. Vol. 3. pp. 78–83. 9. *Dejstvuyushchee mezhdunarodnoe pravo: [v trekh tomah] / Sost. YU. M. Kolosov i E.S. Krivchikova. Vol.1.* [Dejstvuyushchee mezhdunarodnoe pravo]. M.: MNIMP, 1994. 832 p. 10. Kamins'ka N.V. *Yevropeys'ka systema mistsevoho i rehional'noho samovryaduvannya ta Ukrainya: monohrafiya* [Yevropeyska systema mistsevoho i rehional'noho samovryaduvannyata Ukrainya]. Kyiv, 2014. 414 p. 11. *Pro Kontseptsiyu rozvytku Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy na period do 2015 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 19.06.2006 r.* [Pro Kontseptsiyu rozvytku Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy na period do 2015 roku]. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/546/2006>. 12. *Pro zatverdzhennya Derzhavnoyi tsil'ovoyi pravookhoronnoyi prohramy "Oblashtuvannya ta rekonstruktsiya derzhavnogo kordonu" na period do 2015 r.: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13 chervnya 2007 r.* [Pro zatverdzhennya Derzhavnoyi tsil'ovoyi pravookhoronnoyi prohramy "Oblashtuvannya ta rekonstruktsiya derzhavnogo kordonu na period do 2015 roku"]. Available at: [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2007-p](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2007-p). 13. *Pro zatverdzhennya Richnoyi natsional'noyi prohramy spivrobotnytstva Ukrainy–NATO na 2015 rik: Ukaz Prezydenta Ukrainy* [Pro zatverdzhennya Richnoyi inatsional'noyi iprohramy spivrobotnytstva Ukrainy NATO na 2015 rik]. Available at: [http:// zakon0.rada.gov.ua/laws/show/238/2015](http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/238/2015). 14. *Pro Stratehiyu staloho rozvytku "Ukrayina–2020": Ukaz Prezydenta Ukrainy* [Pro Stratehiyu stalohoro zvytku Ukrainy 2020]. Available at: [http:// zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015/paran10#n10](http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015/paran10#n10). 15. *Stratehiya natsional'noyi bezpeky Ukrainy, zatverdzhena rishennyam Rady natsional'noyi bezpeky i oborony Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy* [Stratehiya natsional'noyi bezpeky Ukrainy]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>. 16. *Pro vzhyttya zakhodiv dlya posylennya rivnya zakhystu derzhavnogo kordonu Ukrainy: Postanova Verkhovnoyi Rady Ukrainy vid 17 chervnya 2014 r.* [Pro vzhyttya zakhodiv dlya posylenyarivnya zakhystu derzhavnogo kordonu Ukrainy]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1329-18>. 17. *Memorandum pro harantiyi bezpeky u zv'yazku z pryednannyam Ukrainy do Dohovoru pro nerozpovsyudzhennya yadernoyi zbroyi vid 5.12.1994 r.* [Memorandum pro harantiyi bezpeky u zvyazku z pryednannyam Ukrainy do Dohovoru pro nerozpovsyudzhennya yadernoyiz broyi] *Ofitsiynyy visnyk Ukrainy*. 2007. Vol.13. pp. 123. 18. Zadorozhniy O.V. *Mizhnarodne pravo u vidnosynakh Ukrainy ta Rosiys'koyi Federatsiyi: dys. na zdobuttya nauk. stupenya dokt. yuryd. nauk: spets. 12.00.11 "mizhnarodne pravo"* [Mizhnarodne pravou v idnosynakh Ukrainy ta Rosiys'koyi Federatsiyi dys na zdobuttya nauk stupenya dokt yuryd nauk spets 12.00.11 mizhnarodne pravo] *Kyivskiy natsionalnyy universytet imeni Tarasa Shevchenka*. Kyiv, 2015. 594 p. 19. *Pro implementatsiyu Poryadku dennoho asotsiatsiyi Ukrainy–ES* [Pro implementatsiyu Poryadku dennoho asotsiatsiyi Ukrainy ES]. Available at: [http:// mfa.gov.ua/mediafiles/files/eu_ integration/agreement_implementation_2013.doc](http://mfa.gov.ua/mediafiles/files/eu_integration/agreement_implementation_2013.doc).